

Kulturní památka

Kulturní památka je v Česku nemovitá nebo movitá věc, případně jejich soubor, který za ni vyhláší Ministerstvo kultury České republiky podle zákona České národní rady o památkové péči č. 20/1987 Sb., pokud splňuje tato kritéria:

- je významným dokladem historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projev tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro její hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, nebo
- má přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.

V letech 1958–1987 byl zápis do seznamu postačující, avšak nikoliv nutnou podmínkou toho, aby objekt byl považován za kulturní památku. Zákon z roku 1987 však omezil platnost termínu pouze na položky zapsané v seznamu. Za kulturní památky se však považují i ty, které byly zapsány do seznamů podle dřívějších zákonů.

Památky tvořící nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa prohlašuje vláda České republiky nařízením za národní kulturní památky a stanoví podmínky jejich ochrany. Kulturní památky se zapisují do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky, který vede Národní památkový ústav. K plošné ochraně kulturního dědictví slouží městská památková zóna, městská památková rezervace, vesnická památková zóna, vesnická památková rezervace, případně nadnárodní forma ochrany ze strany UNESCO.

Historie ochrany

V roce 1850 byla v Rakousku-Uhersku založena Centrální komise pro soupis stavebních památek. Od roku 1872 se zapisovaly i movité památky. V letech 1907–1937 byly pod vedením konzervátorů Státního památkového ústavu sepsány památky z 52 okresů.^[1]

Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, v § 7 stanovil, že památky se z evidenčních důvodů zapisují do státních seznamů památek, ale že chráněny jsou i památky do seznamů nezapsané. Památky zákon v § 2 obecně definoval, přičemž odst. 3 stanovil, že v pochybnostech se považuje věc za památku až do rozhodnutí výkonného orgánu krajského národního výboru, který si před rozhodnutím vyžádá posudek ústavu památkové péče a ochrany přírody.^[1]

V letech 1984–1987 v rámci generální aktualizace nemovitých kulturních památek byly seznamy aktualizovány a zpřesněny, změněny v závazné a promítnuty do katastru nemovitostí, zároveň byl počet památek snížen. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, stanovil, že považuje za kulturní památky věci prohlášené za ně Ministerstvem kultury ČR a také památky zapsané do státních seznamů podle dřívějších právních předpisů. S účinností zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, byly dosavadní krajské seznamy památek sloučeny do jednoho ústředního seznamu;^[1] dříve zapsané památky dostaly k dosavadnímu složenému krajskému rejstříkovému číslu navíc pěticiferné číslo v ústředním seznamu, nově vyhlášené památky dostávají šesticiferná rejstříková čísla.

V letech 2000–2007 proběhla obnova identifikace kulturních památek. V letech 2005–2011 proběhla obnova identifikace movitých kulturních památek. Také proběhla revize památkově chráněných území. Obnova identifikace se označovala zkratkou REI.^[1]

Nemovitě kulturní památka

Podle databáze MonumNet bylo k 2. září 2013 v České republice evidováno 40 328 nemovitých kulturních památek. Památkově chráněné jsou i leckteré objekty, které už fakticky zanikly nebo ztratily hodnotu, ale ochrana z nich ještě nebyla sňata. Databáze MonumNet eviduje (k 2. září 2013) též 3111 bývalých památek, které již nejsou chráněny, protože zanikly nebo jim byla z jiného důvodu (například kvůli ztrátě památkové hodnoty nebo změně hodnotících kritérií) odejmuta ochrana. Některé památky jsou jednotlivými budovami nebo plastikami, jindy je jako jedna památka veden třeba i rozsáhlý komplex (Pražský hrad, Vyšehrad) anebo soubor souvisejících objektů, leckdy zasahující do více katastrálního území, obcí či okresů.

Ministerstvo kultury každoročně zveřejňuje program restaurování nemovitých kulturních památek včetně specifikace jednotlivých památek, jejich lokalizace, vlastníka a výše schválené dotace (avšak bez rejstříkového čísla památky).^[2] Například v roce 2013 bylo na dotacích na obnovu 185 nemovitých památek rozděleno 10 miliónů Kč, z toho největší dotace (po čtvrt milionu Kč) byla schválena pro rekonstrukci varhan v kostele svaté Ludmily v Praze a varhan v kostele Panny Marie ve Střílkách. Příjemcem naprosté většiny dotací byly církevní právnické osoby římskokatolické církve a šlo o inventář kostelů a klášterů, v mnoha případech obce (rovněž jde většinou o inventář kostelů a klášterů), jen v ojedinělých případech byla příjemcem krajská příspěvková organizace nebo soukromé osoby (ve většině případů potomci slavných šlechtických rodů, v roce 2013 Schwarzenbergů, Kolowratů a Sternbergů, a jde o vybavení zámků, například rodové obrazy či koberce) nebo obchodní společnost (v roce 2013 jediný případ, kdy šlo o vybavení zámecké kaple).^[3]

Movité kulturní památky

Movité kulturní památky, ačkoliv jejich seznam není veřejně přístupný, tvoří nejpočetnější část památkového fondu České republiky. Patří k nim malířská a sochařská díla, díla uměleckého řemesla, liturgické předměty, hudební památky, technická díla jako například vozidla, letadla či plavidla, architektonické články ze zaniklých staveb, archeologické nálezy a podobně. Aktuální počet movitých kulturních památek není znám ani Národnímu památkovému ústavu, protože průběžně je evidence transformována a například soubory nesourodých věcí jsou evidenčně rozdělovány na více souborů či samostatné věci. Evidenční počet movitých památek se podle NPÚ blíží 100 tisícům s tím, že každý mobiliární fond nebo historický knihovní fond je evidován pod jedním rejstříkovým číslem, ač obsahuje obvykle tisíce položek, které jsou každá movitou kulturní památkou.^[4]

V Ústředním seznamu kulturních památek mohou do údajů o movitých památkách nahlížet vlastníci, osoby při výkonu státní správy, pokud tyto údaje potřebují pro plnění svých úkolů, osoby pro studijní účely na základě písemného potvrzení příslušného školského zařízení nebo příslušné kulturní instituce a osoby pro vědeckovýzkumné účely na základě písemného potvrzení zadavatele výzkumného úkolu; ostatní osoby tak mohou učinit pouze s písemným souhlasem vlastníka.^[5]

Zveřejnění informací o movitých kulturních památkách obvykle závisí na vůli vlastníka, někdy jsou též zveřejněny jednotlivé informace o správních řízeních nebo dotacích souvisejících s jednotlivými památkami.

V roce 2010 byla kulturní památkou vyhlášena Slovanská epopěj.^[6] V září 2013 oznámila Pražská paroplavební společnost, že byly za kulturní památky prohlášeny její parníky Vyšehrad a Vltava.^[7] Brněnská loď Dallas byla za kulturní památku téhož roku prohlášena přes protesty jejího vlastníka, Dopravního podniku města Brna.^[8]

Vyhlašování a rušení ochrany

Kulturní památku může ministerstvo kultury vyhlásit z vlastního podnětu nebo na návrh. Návrh na vyhlášení památky může podat jakýkoliv subjekt. Archeologický nález (§ 23) prohlašuje ministerstvo kultury za kulturní památku na návrh Akademie věd České republiky. Ministerstvo kultury návrh na prohlášení věci za kulturní památku musí projednat s krajským úřadem a obecním úřadem obce s rozšířenou působností, musí též o projednávaném podnětu či návrhu informovat vlastníka věci a umožnit mu se vyjádřit, a to i v případě, když návrh zamítlo. Věc podléhá zákonné ochraně před zásahy vlastníka před samotným rozhodnutím už od okamžiku, kdy je vlastník vyrozuměn o započatém řízení. Vlastník je povinen na vyzvání příslušným úřadům nebo jimi pověřené odborné organizaci poskytnout informace o věci a umožnit její prohlédnutí a dokumentaci. Podrobnosti k vyhlašování kulturních památek stanoví prováděcí vyhláška Ministerstva kultury České socialistické republiky č. 66/1988 Sb.

Zrušit status kulturní památky může ministerstvo kultury z mimořádně závažných důvodů na žádost jejího vlastníka nebo organizace, která na zrušení prohlášení věci za kulturní památku (dále jen „zrušení prohlášení“) prokáže právní zájem, nebo z vlastního podnětu.

Právní důsledky ochrany

Krajský úřad může, vyžaduje-li důležitý společenský zájem, uložit jejímu vlastníku povinnost určitým způsobem s ní nakládat, popřípadě mu uložit, aby ji bezplatně svěřil na nezbytně dlouhou dobu do úschovy odborné organizaci, kterou zároveň určí. Zanedbávaná kulturní památka může být v krajním případě státem vyvlastněna. Je-li památka bezprostředně ohrožena, provede obec nutná opatření k její ochraně. Obec nebo kraj mohou vlastníku památky na jeho žádost poskytnout příspěvek na zachování a obnovu kulturní památky, v případě mimořádného společenského zájmu na zachování kulturní památky může na obnovu kulturní památky poskytnout ze státního rozpočtu příspěvek ministerstvo kultury buď přímo, nebo prostřednictvím krajského úřadu, nebo prostřednictvím obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Pokud je movitá kulturní památka umístěna na veřejném místě, pak její trvalé přemístění z tohoto místa podléhá předchozímu souhlasu krajského úřadu. Za porušení tohoto ustanovení mohou být právnická osoba nebo živnostník postíženi pokutou až půl milionu Kč, nepodnikající fyzická osoba do 50 tisíc Kč.

Návrhy nového památkového zákona

Přípravy nového památkového zákona probíhaly od roku 2008 a v roce 2014 finišovaly; věcný záměr zákona schválila vláda svým usnesením č. 156 ze dne 6. března 2013 a uložila ministerstvu zpracovat do 30. září 2013 návrh zákona.^[14] Návrh zákona, který vycházel ze schváleného věcného záměru (usnesení vlády ze dne 6. 3. 2013 č. 156) byl schválen dne 20. listopadu 2015 usnesením vlády č. 929 a dne 4. prosince 2015 postoupen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky jako sněmovní tisk 666.^[15]

Věcný záměr a návrhy zákona předpokládají zachování stávajících kategorií ochrany (kulturní památky, národní kulturní památky, památkové zóny, památkové rezervace), nově zavádí kategorie památky místního významu a památky s mezinárodním statutem.^[16]

Podle návrhu zákona má být kulturní památkou hmotný výsledek lidské činnosti vzniklý v dějinném procesu kultivace světa, který je pramenem poznání, a je významný svou uměleckou, architektonickou, uměleckořemeslnou, řemeslnou, technickou, urbanistickou anebo krajinnou hodnotou nebo je významným pozůstatkem lidského osídlení na našem území v minulosti nebo se váže k významným osobnostem či událostem, prohlášený podle zákona. Za památku by bylo možné prohlásit věc, soubor věcí, nebo i stavbu, která není samostatnou věcí v právním smyslu, případně pozemek bez stavby nebo soubor pozemků a též lidské ostatky, pokud mají historický a kulturní význam pro stavbu, kde se nacházejí.^[17]

Kulturní památky, stejně jako národní kulturní památky, památky s mezinárodním statutem, památkové rezervace a památkové zóny, mají být evidovány v Seznamu chráněného památkového fondu, který má být informačním systémem veřejné správy, jehož správcem by mělo být Ministerstvo kultury a provozovatelem odborná organizace památkové péče. Systém má být propojen se základním registrem územní identifikace, adres a nemovitostí (RÚIAN).^[16]

O prohlášení věci za kulturní památku má rozhodovat ministerstvo kultury ve správním řízení. Ve výroku rozhodnutí má být identifikována věc prohlašovaná za kulturní památku a má být uvedeno, jaké zákonem stanovené hodnoty kulturní památky prohlašovaná věc, soubor věcí, stavba nebo pozemek má. Poté, co rozhodnutí nabude právní moci, jej ministerstvo zašle odborné organizaci památkové péče k zapsání do seznamu. Ministerstvo by bylo též oprávněno rozhodnout o zrušení prohlášení, avšak pouze v mimořádně závažném důvodu, jako je například ztráta hodnot kulturní památky nebo její fyzický zánik.^[16]

Zejména před rokem 1987 byly památky zapisované bez jakéhokoliv správního řízení, ani prohlašování podle zákona z roku 1987 nebylo plnohodnotné. Ústavní soud ve svém nálezu publikovaném pod č. 240/2005 Sb. dospěl k závěru, že po procesní stránce trpělo řízení o prohlášení věci ústavním deficitem v podobě vyloučení aplikace správního řádu a absence plnohodnotné procesní úpravy tohoto řízení přímo v zákoně o státní památkové péči. Některé návrhy nového zákona počítaly s radikální revizí památkového fondu, tedy že by všechny dosud zapsané památky musely projít správním řízením, jinak by zanikla jejich ochrana. Věcný záměr zákona schválený vládou v březnu 2013 však předpokládá automatické převzetí jak památek prohlášených podle zákona č. 20/1987 Sb., tak památek zapsaných nebo prohlášených podle zákona č. 22/1958 Sb.^[16]

Památky místního významu ve svém územním obvodu by podle konceptu zákona vyhlášovala obec v samostatné působnosti obecně závaznou vyhláškou; za památku místního významu by však nebylo možné vyhlásit kulturní památku České republiky, vyhlášením věci za kulturní památku ČR by obecní vyhláška pozbyla platnosti. Vyhlášku by obec měla povinnost do 10 dnů zaslat Národnímu památkovému ústavu k zápisu do centrálního seznamu památkového fondu.^[17] Některé z připomínkových subjektů nesouhlasily se zavedením této nové kategorie památek do památkového zákona a navrhovaly řešit tuto problematiku v rámci stavebního zákona.

Ústav památkové péče Fakulty architektury ČVUT ve svých připomínkách z 16. července 2014 zejména zdůraznil, že kulturní památky existují objektivně a nevznikají žádnou správní

procedurou a že současná památková péče opouští princip výběrovosti a obrací se ke všem dochovaným kulturním hodnotám, ke kulturnímu dědictví jako celku. Památkový fond v tomto pojetí zahrnuje i památky neevidované a neprohlášené. Ústav navrhuje podchytit a dokumentovat památkový fond jako celek, v informační síti pak podchytit všechny kulturní památky (kulturní památky evidované), jejichž podskupinou by pak byly kulturní památky chráněné. Tím by byla odlišena tzv. tvrdá ochrana od tzv. měkké ochrany. Ústav navrhl zcela zrušit kategorii národních kulturních památek, protože jejich původní tradičně národně-vlastenecký koncept považuje za anachronický a překonaný a nárůst počtu památek v této kategorii za neúměrný a nekonzistentní.^[18] Ministerstvo kultury v reakci na připomínky zvolilo z důvodu právní jistoty subjektů a kontinuity právního řádu a pro poskytnutí reálné ochrany kulturních památek zachovat v souladu s věcným záměrem schváleným vládou i nadále prohlášovacím režimem, nastolený v roce 1987, nikoliv ochranu poskytnutou přímo ze zákona, jako tomu bylo v zákoně č. 22/1958 Sb. Verze návrhu zákona ze září 2014 rozšiřuje evidenci památkového fondu o tzv. potenciál, tedy další objekty architektonického a archeologického dědictví, které nepodléhají speciální ochraně podle památkového zákona.^[19]

Poté, co v roce 2017 byl vládní návrh zákona o ochraně památkového fondu v Poslanecké sněmovně těsnou většinou zamítnut, ministerstvo zahájilo práce na dalším návrhu, který v souladu s Plánem legislativních prací na rok 2019 schváleným usnesením vlády č. 830 ze dne 12. prosince 2018 předložilo 3. července 2019 do vnějšího připomínkového řízení. Nový návrh navazuje na předchozí návrh, který byl usnesením vlády schválen v roce 2015.^[15]

Národní kulturní památka

Národní kulturní památka je kulturní památka, která je nejvýznamnější součástí kulturního bohatství národa. K roku 2013 činil počet těchto památek 272, v roce 2022 jejich počet činí 362^[1]. Nejvíce je jich umístěno v Praze (60), poté se značným odstupem následuje Brno (11) a Olomouc (10).

V Česku prohlašuje národní kulturní památky svým nařízením vláda České republiky a pouze za jejího souhlasu je možné národní kulturní památku vyvézt mimo území státu. Jejich seznam je publikován v Ústředním seznamu kulturních památek ČR.

Procesy schvalování a odnímání statusu

První seznam národních kulturních památek byl zveřejněn 30. března 1962 a zahrnoval 33 položek.^[2] Další přibyly například v letech 1969 (Modrá), 1971 (Budějovická koněspřežka), 1978 (větší množství památek), 1988 (Archiv České koruny), 1989 (větší množství památek), 1991 (Břevnovský klášter), 1992 (areál Parlamentu ČR), 1995 (velké množství památek), 1998 (Moravské zemské desky), 1999 (4 památky), 2001 (velké množství památek), 2002 (4 památky), 2006 (9 památek), 2008 (větší množství památek) a 2010 (38 památek).

Některým národním kulturním památkám byl tento status odňat, například rodnému domu Klementa Gottwalda v Dědicích. V roce 1992 byl tento status odebrán historickému centru města Tábor na žádost městských orgánů, protože bránil restitucím jakéhokoliv objektu ve městě.^[3] Nařízením vlády č. 147/1999 Sb. bylo zrušeno množství národních kulturních památek, ale mnohé z nich byly tímtož nařízením zároveň ve stejném anebo pozměněném vymezení znovu vyhlášeny: to se týkalo vyhlášení, která původně byla provedena pouhým usnesením vlády a nikoliv nařízením vlády.

8. února 2010 schválila vláda ČR s účinností od 1. července 2010 nařízení, které vyhláší celkem 38 nových národních kulturních památek, z toho 33 nemovitých a 5 movitých, čímž celkový počet vzrostl na 272. Zastoupena byla zejména moderní architektura, lidová kultura a technika.^{[3][4][5][6]} Zároveň bylo upraveno dřívější vyhlášení Budějovické koněspřežky tak, aby odpovídalo aktuálnímu číslování parcel.^[4]

Nařízením vlády ze 23. listopadu 2022 bylo s účinností od 1. července 2023 prohlášeno osm objektů Národní kulturní památkou: zámky Jezeří, Moravský Krumlov, Rosice, Plumlov, Hrad Veverčí v Brně, klášter augustiniánů v Brně, klášter v Pivoni a klášter augustiniánů v Roudnici nad Labem.^[7]

Seznam národních kulturních památek České republiky

https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_n%C3%A1rodn%C3%ADch_kulturn%C3%ADch_pam%C3%A1tek_%C4%8Cesk%C3%A9_republiky

Památková rezervace je v České republice památkově chráněné území vyhlášené nařízením vlády. Jde tedy o vyšší typ ochrany než památková zóna, která je vyhlášována vyhláškou ministerstva kultury. Nad rámec zákona jsou v České republice rozlišovány tři hlavní typy památkových rezervací – městská památková rezervace, vesnická památková rezervace, archeologická památková rezervace – nebo může být památková rezervace do těchto typů nezařazená.^[1]

Památkové rezervace se zpravidla vyznačují kompaktní historickou zástavbou bez výrazných novodobých stavebních rušivých zásahů s velkým podílem architektonicky hodnotných staveb, z nichž mnohé jsou prohlášenými nemovitými kulturními památkami. Homogenní území rezervací se obvykle vyznačují dochovaným historickým půdorysem, zástavbou v původních objemech a tvarech, včetně tvarů střech a podílu vegetační složky.

Předmětem ochrany jsou nejen jednotlivé kulturní památky na území rezervace, ale i ostatní objekty a plochy a historický půdorys sídla (parcelace a uliční síť), prostorová a hmotová skladba, urbanistická struktura, uliční interiéry, historické podzemní prostory (sklepy, štoly), panorama s hlavními dominantami v blízkých i dálkových pohledech, historické zahrady a parky, prvky drobné architektury, materiály apod.

Na území Československa byly po druhé světové válce prohlášovány na základě zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, výnosem ministerstva školství a kultury.^[2] V České republice jsou vyhlášovány podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, nařízením vlády.^[3]

V České republice se na konci roku 2022 nacházelo celkem 114 památkových rezervací, a to 39 městských památkových rezervací, 61 vesnických památkových rezervací, 9 archeologických památkových rezervací a 5 ostatních památkových rezervací.^[4]

Památková zóna je v České republice typ památkového území, tedy krajinného celku, kterému je vyhláškou ministerstva kultury udělen zvláštní status se zvýšenou památkovou ochranou. Jde o nižší stupeň ochrany než památková rezervace. Tento status o obsah ochrany jsou stanoveny v zákonu České národní rady č. 20/1987 Sb. (ve znění zákona č. 425/1990 Sb.), o státní památkové péči, zejména v § 6 a 6a.

§ 6 tohoto zákona říká: „*Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.*“ Oproti památkové rezervaci se tedy památková zóna liší tím, že ji nevyhláší vláda ČR, ale ministerstvo kultury.

Nad rámec zákona se rozlišuje:

- Městská památková zóna
- Vesnická památková zóna
- Krajinná památková zóna

V České republice se na konci roku 2022 nacházelo celkem 499 památkových zón, z toho 256 městských památkových zón, 216 vesnických památkových zón a 27 krajinných památkových zón.^[1]